

ჰუბრისის მოტივი კომპარატივისტულ ჭრილში

(ანგლოსაქსური „ბეოველფისა“ და ქართული „ამირანიანის“ მიხედვით)

ნინო საბაძე

შესავალი

ქართულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში, მიუხედავად მისი მრავალფეროვნებისა და მდიდარი ტრადიციისა, ეპიკური ჟანრი ნაკლებად არის წარმოდგენილი. ქართულ ფოლკლორში არ დასტურდება ისტორიული ხასიათის ეპოსი, არ ჩანს მკაფიოდ გამოკვეთილი ისტორიული ან ფსევდოისტორიული გმირი. ქართულ ფოლკლორში შემონახული **ამირანიანი** ტრაგიკული ეპოსის ჟანრს მიეკუთვნება, სადაც საგმირო-სათავგადასავლო და მითოლოგიური მოტივების ფონზე ადამიანის აღზევებისა და დაცემის დრამა არის მოთხრობილი. მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად ამირანიანს პრომეთეს მითოსთან მიმართებაში განიხილავენ, მას გაცილებით მეტი აქვს საერთო ბერძნულ კლასიკურ დრამასთან, ვიდრე პრომეთეს მითოსთან – “ამირანიანიც”, მსგავსად ბერძნული დრამისა, ჰუბრისზეა აგებული (კიკნაძე, 2011).

ჰუბრისი (ბერძ. ἵβρις *hybris*) ლიტერატურათმცოდნეობაში გამოყენებული ტერმინია და აღნიშნავს **ადამიანის აღზევებისა და დაცემის პროცესს**. ჰუბრისი ძველ საბერძნეთში ცნობილი იყო როგორც *ჰიბრისი* და გულისხმობდა ძალადობის განზრახ გამოყენებას ან დამცირებას, ასევე პიროვნების თანდათანობით დაცემასა და ვარდნას არსებული პოზიციიდან თუ მიღწევებიდან. სიტყვის კონოტაცია დროთა განმავლობაში შეიცვალა და ჰუბრისი განისაზღვრა, როგორც **გადაჭარბებული წარმოდგენა საკუთარ თავზე**, რომელიც ადამიანს უბიძგებს უგულბეღელს მოწესრიგებულ კოსმოსში ადამიანის მოქმედების ღვთიური საზღვრები (Britannica).

ჰუბრისს იწვევს გმირის გადაჭარბებული წარმოდგენები საკუთარ შესაძლებლობებზე და განპირობებულია ქედმაღლობით, ამპარტავნებითა და გადაჭარბებული სიამაყით, რომელსაც გმირი შინაგანად განიცდის და რომელიც მის ქმედებებში ვლინდება. ეს არის პროცესი, რომელსაც გადიან გმირები გაამპარტავნების გზაზე, რომელიც იწყება დიდი გამარჯვებებითა და მიღწევებით, საბოლოოდ კი

სრულდება დაცემით ან გმირის დაღუპვით. ზედმეტად თავდაჯერებულობა და გადაჭარბებული თვითრწმენა შეიძლება დამღუპველი აღმოჩნდეს ცხოვრებისეულ დინებაში, რომელსაც თავს ვერ დააღწევს გმირი და საბოლოოდ იღუპება.

ჰუბრისი, მართალია, ეპიკური გმირებისათვის არის დამახასიათებელი, მაგრამ იგი შეიძლება შეემთხვეს ნებისმიერ პერსონაჟს ბერძნული მითოლოგიიდან დაწყებული თანამედროვე სოციალური თუ პოლიტიკური სპექტრით დამთავრებული. თანამედროვე, რეალურ ცხოვრებაში ჰუბრისის მაგალითები ხშირად დასტურდება პოლიტიკოსთა ქმედებებში და არა მარტო, რადგან ჰუბრისი მოიცავს არა მხოლოდ მითოლოგიასა და ლიტერატურას, არამედ ადამიანის არსებობის ნებისმიერ სფეროს, რამდენადაც ჰუბრისით შეპყრობილ პირებს მათი უძლეველობის ზედმეტად სწამდათ.

საგულისხმოა, რომ ჰუბრისის გაგება ქართულ სინამდვილეშიც დასტურდება, კერძოდ ჰუბრისის ფენომენს ქართველი მეცნიერი ზ. კიკნაძე ქართულ მთიულურ სიტყვას **გაბუდაყებას** უკავშირებს, რომელიც გმირის გადიდკაცებასა და გაამპარტავნებას გულისხმობს. ზ. კიკნაძე განიხილავს ამირანის ჰუბრისს და მისი გაბუდაყების მთავარ მიზეზად საკუთარი ძალების გადაჭარბებული რწმენა მიიჩნია. „თავის გაბუდაყებაში ამირანი მარტო უნდა იყოს, როგორც აბსოლუტი, რომელიც ვერ ითმენს თავის გვერდით სხვას. ... ამირანი ამ ქვეყნად ხომ ყველას უნდა დაპირისპირებოდა, რათა თავისი ძალის „უსაზღვროება“ გამოეცადა ... ის არ უნდა შეჩერებულიყო ბერიკაცის წინაშე, რომელთან ორთაბრძოლასაც ძმები უთუოდ დაუშლიდნენ“ (კიკნაძე 2008: 136).

ლიტერატურული მაგალითებიდან ჰუბრისის ერთ-ერთ გამოვლინებად მიჩნეულია ანგლოსაქსური ეპოსის გმირის – ბეოვულფის დრანკონთან ბრძოლა, რომელიც გმირის თავდაჯერებისა და გადაჭარბებული თვითრწმენის გამო მისი დაღუპვით სრულდება (yourdictionary). წინამდებარე სტატიაში შევეცდებით ჰუბრისის განხილვას კომპარატივისტულ ჭრილში ანგლოსაქსური ბეოვულფისა და ქართული ამირანიანის შედარების გზით.

მსოფლიოს ხალხთა ეპიკურ გმირებს ხშირად ერთნაირი გზა აქვთ გასაფლელი, რომელიც რიტუალურ პერსონაჟთა რიტუალური თავგადასავალია. ამგვარი მსგავსება შეინიშნება ბეოვულფსა და ამირანს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი სხვადასხვა კულტურებს ეკუთვნიან.

ტრადიციული საზოგადოების გმირი რამდენიმე საკვანძო ეტაპს გადის ცხოვრების გზაზე, ესაა: დაბადება, ინიციაცია და სიკვდილი. თქმულებიდან თქმულებამდე ერთი და იგივე შემთხვევები მეორდება. ყოველი ეპიზოდი რაღაც მოდელის ნაწილია. რიტუალური პერსონაჟი რიტუალურ ცხოვრებას გადის და მისი ქმედებებიც რიტუალური ხასიათისაა. ლ. რაგლანის აზრით, მართალია, ხშირად არაფერი ვიცით გმირის ბავშვობაზე, თუმცა ცნობილია მისი დაბადება, ტახტზე ასვლა და სიკვდილი. ყოველი გადახდილი ბრძოლა პროგრესის გზაა, რაც მის ღირსებას უსვამს ხაზს (Lord Raglan 1934: 223).

ბეოვულფისა და ამირანის ეპოსებშიც გვხვდება საერთო მოტივები, მსგავსი ეპიზოდები. ნაშრომში შეგვეცდებით განვიხილოთ ის მსგავსებები, რომელიც ამ ორ გმირს ახასიათებს კომპარატივისტულ ჭრილში.

ა) ობლობა

ამირანიანი ფრაგმენტების სახით არის შემორჩენილი. ზოგიერთი ვარიანტის მიხედვით იგი ობოლია, მას ხან მამინაცვალი ზრდის, ხან მონადირე, ხან ნათლია მფარველობს, ხანაც უბრალოდ ობოლია. ზ. კიკნაძე შენიშნავს, რომ ამირანის მშობლები უცნობნი უნდა იყვნენ იმ საზოგადოებისათვის, სადაც გმირი მოხვდება და გაიზრდება (კიკნაძე 2008: 122). ეს შეიძლება იმით აიხსნას, რომ ეპოსის გმირი ან სამეფო წარმოშობისაა ან ღვთაებრივი წარმომავლობა აქვს მას. ერთ-ერთი ვარიანტის მიხედვით კი, ამირანის დედა ქალღმერთი დალია. ბეოვულფიც, ამირანის მსგავსად, ობოლია. როგორც ლორდ რაგლანი აღნიშნავს, არაფერი ვიცით გმირის მშობლებზე (Raglan 1934: 223).

ბ) ბობოქარი ბავშვობა

ორივე გმირი ბობოქარ ბავშვობას გადის. ამირანის ეპოსში ჩანს გმირის მღელვარე ბავშვობა, რომელიც მისი ცხოვრების ბოლოს ისევ მეორდება. ესაა

დაუოკებელი ძალა, რომელსაც ის ვეღარ მართავს, განუსაზღვრელად დიდი შესაძლებლობა, რომელიც, ერთი მხრივ, საჩუქარია, მეორე მხრივ კი, სასჯელი – ის ან სიკეთისკენ წარიმართება ან საბოლოოდ დადუპავს გმირს. როგორც ზ. კიკნაძე აღნიშნავს: „ნათლია ღონეს დაანათლავს თავის ნათლულს და ეს არის მისი საჩუქარი, რომელიც ამირანმა სასიკეთოდ უნდა გამოიყენოს და იყენებს კიდევ გარკვეულ ზღურბლამდე“ (კიკნაძე 2008: 124). ძალა საჩუქარი იქნება, თუ ხსნას მოუტანს ხალხს, მაგრამ სასჯელი გახდება მაშინ, თუ გმირი მას არ გამოიყენებს სიკეთისთვის ბრძოლაში. ბეოვულფთანაც ჩანს მისი დაუდგრომელი ბუნება, ის მიდის ზღვაში, რათა ურჩხულები და გოლიათები გაანადგუროს. ეს ის ბრძოლაა, რომელსაც შეიძლება შეეწიროს კიდევ, მაგრამ გმირობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სიცოცხლე. საფრთხე სრულიად გააზრებულია, ხასიათი კი - უკონტროლო. ბეოვულფი წამებში წყვეტს ჰეროთში წასვლას, ამბავი მოსმენილიც კი არ აქვს ბოლომდე, რომ წასვლის სურვილს გამოთქვამს. ურჩხულთა გაგონება საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ ბოროტების დასამარცხებლად წასულიყო უცხო მიწაზე.

ბეოვულფის ჭაბუკობისდროინდელი ბობოქარი ხასიათი შეიძლება მისი დასასრულის მანიშნებელი არ არის, თუმცა ეპოსში მინიშნება არაერთგზის გვხვდება. მეფე ჰროთგარი ბევრჯერ შეაგონებს მას, ეუბნება, რომ აერიდოს სიამაყესა და პატივმოყვარეობას, რომ არ შეიძლება ოქრო-ვერცხლის ასეთი სიყვარული. „უფრთხილდი ამ სენს საყვარელო ჩემო, ბეოვულფ, მოყმეთა შორის უკეთესო, და ამჯობინე ბედნიერება მარადიული; სიამაყე ნუ აგიყოლიებს“ (ბეოვულფი 1989: 91). თითქმის ყველა სიმღერა, მოყოლილი თუ გახსენებული ამბავი, ან დასასრულს ეხება ან გმირის ხასიათში არსებულ დამღუპველ საწყისებზე მიუთითებს. მაგალითად, გრენდელთან ბრძოლის შემდეგ გამართულ ნადიმზე მოხუცი მოყმე მდერის ზიგმუნდზე, წლების შემდეგ კი ზუსტად იგივე გზის გავლა მოუწევს ბეოვულფსაც, როგორი გზაც ზიგმუნდმა განვლო, მაშინ როცა დრაკონს შეება. ჰერმოდის მარტო დარჩენა - გარდაუვალი შედეგი სიამაყისა, სწორედ დასასრულზე მიგვანიშნებს, იმაზე, რასაც ვერაფრით ასცდება გმირი. ეს მისი ბედისწერაა, რომელსაც ვერ გადავა. გაფრთხილებები მრავალია, მაგრამ გმირი მაინც ვერ ახერხებს, თავი აარიდოს იმას, რაც ყველაზე საფრთხილოა. დ. რაიტი წერს, რომ

„როცა ბეოვულფი გრენდელს დაამარცხებს და მის ამ გამირობას ხოტბას შეასხამს ჰროთგარის ერთ-ერთი მგოსანი, ვინც ნადიმზე მღეროდა, ერთ-ერთ სიმღერას ბეოვულფს მიუძღვნის. ამ სიმღერაში შეადარებს ზიგმუნდს, ვინც დრაკონის მოკვლით მოიხვეჭა სახელი: ამგვარად, ბეოვულფის პირველ გამირობაში მისი უკანასკნელი გამირობა გაიხშიანებს“ (Wright 1957: 13).

გ) სახელის მოხვეჭა

გარდა იმისა, რომ გადახდილი ბრძოლებით გამირობი სიკეთეს ჩადიან, ისინი ასევე სახელსაც იხვეჭენ. დ. რაიტის მიხედვით: „სახელის მოხვეჭის იდეა ყველაზე უფრო ძვირფასი რამაა, რაც კი ადამიანს უნდა ჰქონდეს, რადგან მხოლოდ ეს რჩება წარმავალ წუთისოფელში“. მისი აზრით, მთავარია, რომ „დიდება რჩება; და ესაა ნუგეში“ (Wright 1957: 17-19). ამირანმა დევები გაანადგურა და ადამიანებს მშვიდობიანი ცხოვრება დაუბრუნა, ჩაგრულ ყოფას აარიდა. „ამირანი მოწოდებულია დაამკვიდროს ამ ქვეყანაზე სიკეთე. ნათლისგან ძალა მას სწორედ ამისთვის აქვს მომადლებული. ამირანი მამობილის ოჯახს, რომელიც ადამიანურ საზოგადოებას (სოციუმს) განასახიერებს, მოველინება როგორც მსხნელი. იგი ადამიანებს უბრუნებს დევების მიერ მიტაცებულ ტერიტორიას, ათავისუფლებს დევებისაგან“ (კიკნაძე 2008: 126). ბეოვულფმა და ბრექამ ზღვა გაწმინდეს ურჩხულებისაგან, რის შემდეგაც ადამიანებს მშვიდად შეეძლოთ ზღვაში გასვლა, აღდგა მიმოსვლა და მშვიდი მოგზაურობა.

დ) თავგადასავლების ძიება

ამირანი და მისი ძმები სანადიროდ მიდიან, ბეოვულფი კი ამადლელებელ და საგმირო საქმეებს ეძებს. რ. კრიდი აღნიშნავს, რომ ბეოვულფი უეჭველად თავგადასავლების მაძიებელი და შმაგი ჭაბუკია [Beowulf 1963: 131-132].

სანადიროდ წასული ამირანი და მისი ძმები ცამცუმის კოშკს გადაეყრებიან, სადაც მიცვალებულს ნახავენ. ამირანი ძმებთან ერთად კრძალავს მას. მართალია, თავდაპირველად იგი აღმოჩენილი განძის წამოღებას აპირებდა, მაგრამ გადაიფიქრა ძმების გონივრული რჩევით, რადგან ანდერძის აღსრულების გარეშე განძის წამოღება მიტაცება იქნებოდა.

ამირანი აღარც კი ფიქრდება, ბაყბაყდევს შეებრძოლება და არ მისცემს საშუალებას შეურაცხოს მიცვალებული. ბეოვულფიც, როგორც კი გაიგებს ჰეროთის სასახლეში დატრიალებული ამბების შესახებ, არც კი ყოყმანობს, არც დაფიქრდება, ისე მიდის მათ დასახმარებლად. ამ შემთხვევაში ორივე გმირში იკვეთება სხვების დახმარების დაუძლეველი სურვილი. ეს განცდა წარმართავს მათი გზის საწყის ეტაპს.

ცამცუმის კოშკსა თუ ჰეროთის ციხე-დარბაზში მოხვედრა გადამწყვეტი ხდება გმირთათვის, ეს საკვანძო ეტაპია მათ ცხოვრებაში, რის შემდეგაც აღარაფერი იქნება ისე, როგორც ადრე იყო, ეს ნაბიჯი ყველაფერს ცვლის. სწორედ ამის შემდეგ ხვდება ამირანი ბაყბაყანს და გველეშაპს, ხოლო ბეოვულფი ჰეროთის სასახლეში მისვლით ხვდება გრენდელსა და მის დედას.

ე) ბრძოლა ურჩხულთან

„ყველა მითოეპიკურ გმირს ცხოვრების გზაზე, რომელიც, ფაქტობრივად, ბრძოლის, წინააღმდეგობათა გადალახვის გზაა, თავისი გველეშაპი (ურჩხული, დრაკონი) ხვდება“ (კიკნაძე 2008: 127). თუ ამირანს ბაყბაყდევი ხვდება გზაზე, ბეოვულფი გრენდელს აწყდება. ორივე შემთხვევაში ურჩხულთან შეხვედრას მოჰყვება უფრო სასტიკ ურჩხულთან შებმა და გამკლავება. ბაყბაყდევის დამარცხების შემდეგ ამირანი გზას განაგრძობს და წითელ, თეთრ და შავ გველეშაპს ხვდება. ამათგან ორს ამარცხებს, თუმცა ბრძოლაში მარტო დარჩენილს, უჭირს მესამე გველეშაპის დამარცხება, რომელიც ყლაპავს მას. ამირანი გველეშაპის მუცელში ნამყოფი გმირია (კიკნაძე 2008: 128). მართალია, ბეოვულფი გველეშაპს არ გადაუყლაპავს, მაგრამ გრენდელის დამარცხების შემდეგ მასაც ევლინება უფრო დიდი ბოროტება, რომლის დამარცხებაც აღარაა ისეთი ადვილი, როგორც ეს საწყის ეტაპზე ჩანდა, თუმცა, მიუხედავად ამისა, ის მათ ჭაობში, ურჩხულთა სამყოფელში ჩადის. ორივე გმირი გველეშაპთა წიაღში აღმოჩნდება და ორივე მათგანი ახერხებს გადარჩენას.

გრენდელიცა და ბაყბაყდევიც საკვანძო ეტაპად იქცევიან გმირთა ცხოვრებაში, რის შემდეგაც მათ უფრო მძიმე გამოცდა ელით წინ. შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ ბაყბაყდევი ტრანსფორმირებული გველეშაპია, რადგან შეიძლება გველეშაპის

ფუნქცია დეემა შეითავსოს. დევიცა და გველეშაპიც - ორივე ბოროტ ძალასა და დაბრკოლებას განასახიერებს. მათი მიზანია, გამოიწვიოს გმირი, მრავალ ხიფათსა და ფათერაკს გადაჰყაროს, უპირველესად კი გამოსცადოს ის, ღირსეულია თუ არა, ნამდვილად გმირია თუ გაამპარტავნების გზაზე შემდგარი ადამიანი, ვინც საბოლოოდ ვერ გაუძლებს ცდუნებს და დამარცხდება. როგორც ხ. მამისიმედიშვილი „ვეფხისტყაოსანთან“ დაკავშირებით აღნიშნავს: „გამოქვაბულს, რომელშიც განძი ინახება, გველეშაპს დევი ენაცვლება, ან, შეიძლება ითქვას, განძის მცველი გველეშაპი პოემაში დევების სახეს იღებს, ისევე როგორც ხევსურულ ანდრეზებში განძის მცველი არსება, თავისი წითელი და უზარმაზარი თვალით, გველეშაპს მოგვაგონებს“ (მამისიმედიშვილი 2017: 24).

პირველი შებრძოლებისას ორივე გმირი ხელის მოტეხვით ამარცხებს მოვლენილ ბოროტებას. ამირანი მხარს მოსტეხს ბაყბაყანს – „დასცა და მხარი მოსტეხა, დააწყებინა ღრიალი“ (კოტეტიშვილი 1961: 298). ბეოვულფი შიშველი ხელებით მიდის გრენდელთან საბრძოლველად, გამარჯვების ნიშნად კი მხოლოდ გრენდელის ტორი რჩება.

ეპოსში ამირანს ბაყბაყდევი ეუბნება: „მოყვარული ხარ ომისა“ (კოტეტიშვილი 1961: 298). ამირანი თავად ეძებს თავგადასავლებს, დევებს, ვერ ისვენებს ფათერაკების გარეშე. ბეოვულფიც თავგადასავლების მოყვარულია, მას უნდა, რომ გამოსცადოს საკუთარი ძალა და სწორედ ამიტომაც მიდის ზღვაში.

ვ) მინიშნებები და რჩევები

ამირანს ძმები მუდამ თან ჰყავს ბრძოლაში, ისინი მისი დამხმარეები არიან, რომელთა იმედიც მუდამ აქვს. ზოგჯერ შეიძლება ფიზიკური ძალით ვერ ეხმარებიან, რადგან ამირანი ძმებში ყველაზე ძლიერი იყო, მაგრამ გონივრულ რჩევებს აძლევენ ხოლმე, რადგან ამირანი გადაწყვეტილებებს იმპულსურად იღებს, ხოლო ძმები მოვლენებსა და მათ შესაძლო შედეგებს წინასწარ განჭვრეტენ.

ბეოვულფი, როდესაც დანიაში მიდის, თოთხმეტ საუკეთესო ადამიანს შეარჩევს, რომ თან იახლოს, თუმცა საბოლოოდ, ბრძოლის დროს, ის მაინც მარტო დარჩენას არჩევს: გრენდელს მარტო ებრძვის, გველეშაპთა ჭაობშიც მარტო ჩადის, სრულიად მარტო მიდის დრაკონთან საბრძოლველადაც.

დასასრულს, ამირანი ნათლისაგან სამ შესაძლებლობას იღებს – დროს, რომ ჯერ კიდევ გადაიფიქროს, სანამ ძალიან გვიან არ არის. ნათლია აძლევს ნებას, რომ პალო ამოაძროს, თუმცა, რადგან ნაჩუქარი წამებიც არ ეყო დასაფიქრებლად, ბოლოს ძვრასაც კი ვერ უზამს, რადგან ყავარჯენმა ფესვები გაიდგა დედამიწის გულში და იქცა იმ სვეტად, სადაც მიეჯაჭვა მემამოხე გმირი (კიკნაძე 2008: 139). ეს დრო საჩუქარია გმირისთვის, რომელიც უნდა დააფასოს, თუმცა ამპარტავნებაში მყოფი ვერც კი ამჩნევს, რომ ეს ნათლის უკანასკნელი იმედია, რომ გამოსწორდება, გამოფხიზლდება, მაგრამ დაცემამდე არ მოდის სინანული. ამირანი ვერ ხედავს მოცემულ შანსს და იქამდე იბრძვის ჯიუტად, სანამ სასჯელი არ მოვევლინება, რომელიც სამუდამოდ აჯაჭვავს კლდეზე და თავისუფლებას არ თმევს გმირს.

ბეოვულფს ნათლია არა, მაგრამ მოხუცი და ბრძენი მრჩეველი ჰყავს ჰროთგარის სახით, ვინც უყვება ამბებს მაგალითებით, თავის შედეგებით, აფრთხილებს, რომ თავი აარიდოს სიამაყეს, ვერცხლისმოყვარეობას. ჰროთგარი უყვება ადამიანებზე, რომლებიც სიხარბემ იმსხვერპლა „რადგან არ ახსოვს, სიმდიდრე როგორ მოიპოვა, დამღუპველი და ამქვეყნიური, როგორ იხვეჭდა, და თუ როგორ არ უძებნია არც ღირსება და არც ღიდება, ოქროს ბეჭდების დაგროვებამ დააფიქვა მომავალი თვისი სახელი“ (ბეოვულფი 1989: 90). ნათლია ურჩევს, რომ დაძლიოს დამღუპველი გრძნობები, დაძლიოს ამპარტავნობა, თუმცა ბეოვულფი, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, ვერ ახერხებს ამ თვისებების აღმოფხვრას და საბოლოოდ სწორედ ისინი იმსხვერპლებენ.

ორივე შემთხვევაში, საბედისწერო შეცდომა ისაა, რასაც გმირები ვერ ითვალისწინებენ მთელი გზის მანძილზე: მათ ეძლევათ მინიშნებები, შესაძლებლობები, რომლებსაც ისინი ვერ ხედავენ, ბოლოს კი რამის შეცვლა შეუძლებელია, რადგან ყველა შესაძლებლობა ამოწურულია.

ზ) დამარცხება - დეგრადაციის დასაწყისი

ამირანმა მკვდარი ამბრი არაბის ხელიც კი (ზოგიერთ ვარიანტში გვხვდება ფეხი) ვერ დასძრა, ამ ფაქტმა კი საბოლოოდ გამოიწვია გმირის ჯერ სასოწარკვეთილება, შემდეგ კი ჰუბრისი. მას შემდეგ, რაც მარცხი განიცადა, საბნელოს ჩაჯდა

და ღმერთს საყვედურობდა, რომ საკმარისი ძალა არ მიანიჭა და რაღა იყო მისი არსებობა, თუ ქალიც კი მოერეოდა მას. ამირანის სასოწარკვეთილება იმით არის გამოწვეული, რომ იგი თავისი ძლიერების მწვერვალზე იყო, ის დარწმუნებული იყო თავის უძლეველობაში, თავის ერთადერთობაში და არ ელოდა ასეთ მარცხს. ზ. კიკნაძის აზრით, ამირანისათვის მარცხი მით უფრო სამარცხვინოა, ვინაიდან იგი მკვდრისაგან აქვს ნაწენვეი. სასოწარკვეთა გმირისათვის მით უფრო აუტანელია, რომ იგი ვედარასოდეს მოახერხებს ამბრი არაბთან შებმას თავისი საამაყო ძალის გამოსაცდელად და რომ იგი ამბრი არაბის არა მთელმა ძალამ დაამარცხა, არამედ მისმა ნაშთმა - მკვდარმა ფეხმა, რომელიც ურმიდან გადმოვარდნილიყო (კიკნაძე 2008: 134-135). სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ამირანი ვერ ხედავს დამარცხების ნამდვილ მიზეზს, ნათლიას საყვედურობს და მეტ ძალას სთხოვს მას.

გმირის დამამცირებელი დამარცხება პარალელს პოულობს ბეოვულფთანაც. ბეოვულფს მხოლოდ გრენდელის ტორი შერჩება ხელთ და მეტი არაფერი. გველეშაპი მომაკვდავი გაიქცა ჰეროთის სასახლიდან, თუმცა ეს არ არის დამამტკიცებელი ფაქტი, რომ ურჩხული უკვე მკვდარია. ეს არ არის ისეთი ძლევა, როგორც ბეოვულფს შეეფერებოდა, როგორც ეს ჩანდა ანფერთთან პაექრობის დროს, როდესაც გმირი თავადვე იყო მოხიბლული გარდასული სახელოვანი ნამოქმედართ. ორივე გზა – გაამპარტავნებაც და სასოწარკვეთილებაც – საშიშია გმირისათვის. „ადამიანს ორნაირი განსაცდელი ემუქრება: ის შეიძლება ჩავარდეს სასოწარკვეთილებაში თავისი უძლეურობის გამო და შეიძლება გაამპარტავნდეს საკუთარ თავზე გადამეტებული წარმოდგენის გამო“ (კიკნაძე ზ. 2008: 143). ამირანის მსგავსად, ბეოვულფსაც სწორედ ეს დაემართა – მან იმაზე ძლიერად წარმოიდგინა თავი, ვიდრე რეალურად იყო და დამარცხდა.

როგორც აქ მოყვანილი პასაჟების შედარებამ გვიჩვენა, ორივე შემთხვევაში გმირებს ეძლევათ მინიშნებები, რომ მათი ძალა უსაზღვრო არაა, რაღაც თუ არ შეცვალეს, მოვა განწირულობა.

გარდა აქ ჩამოთვლილი პარალელებისა, ამირანისა და ბეოვულფის ხასიათში ერთი მნიშვნელოვანი პარალელი დასტურდება: ორივე გმირისათვის სიკეთის

ქმნაა მთავარი, მაგრამ იქ, სადაც ჩნდება სიკეთე, ჩნდება ბოროტებაც. მისი დაძლევა შეიძლება შეუძლებელი არაა, თუმცა საცდურისაგან თავის არიდება უფრო რთულია, ვიდრე გმირობა გველეშაპებთან.

ორივე გმირისათვის ბრძოლის მიზანი სიკეთის მოტანა ან დანერგვაა, თუმცა ეტაპობრივად მიზანი ისე იცვლება და ეგოზე ორიენტირებული ხდება, რომ თავადაც ვერ ხვდებიან გმირები. თავდაპირველად ისინი ბოროტებას ანადგურებდნენ და სიკეთე მოჰქონდათ, ხალხისთვის მშვიდობას ამკვიდრებდნენ; სოფლის დახსნა იქნებოდა დევებისაგან თუ ზღვის გაწმენდა, ორივეს თავისუფლება, უშფოთველი ცხოვრება მოჰქონდა ადამიანებისთვის, მათთვის, ვისაც არ შეეძლო თავად დაეძლია გამეფებული უსამართლობა და შემწეობას იმათგან მოელოდნენ, ვინც ღირსეული ან გამორჩეული იყო.

ორივე გმირს კარგად ჰქონდა გააზრებული, რომ ისინი სხვებზე ძლიერნი ან მათგან გამორჩეულნი იყვნენ, შესაბამისად ამ ძალას სიკეთესა და ხალხის მშვიდობას ასმარდნენ, მაგრამ, შეინარჩუნო წონასწორობა და არ გაგაბრუნოს საკუთარმა მიღწევებმა, ცოტა რთულია. როგორც კი დიდება მოჰყვა მათ დიად საქმეებს, დაცემა ისე დაიწყო, რომ ვერ შეამჩნიეს, ვერ გაიგეს, როგორ უნდა შეეჩერებინათ პროცესი, რომელიც ანადგურებდა ყველაფერს, პირველ რიგში კი თავად მათ, რაც გარდაუვალ სიკვდილს ნიშნავდა.

თ) ამპარტავნება

ამირანმა, როდესაც საკუთარი ძალა ამოწურა დევებთან ბრძოლაში და არ დატოვა არც ერთი მათგანი, ამის მერე აღარ იცოდა, რა უნდა ექნა ან რას უნდა შესჭიდებოდა. მისი სურვილებიცა და ქმედებებიც უკონტროლო გახდა, შედეგი კი მხოლოდ ერთი იყო – დაცემა. თუ მცირე დრო არ აღმოჩნდა საკმარისი დასაფიქრებლად, მაშინ მარადისობა იქნებოდა ის, რაც არის დროზე მეტი.

ბეოვულფი კი სიკეთესა და სახელს შორის ისე დაიკარგა, ბოლოს ვედარც გაიგო, რომელ მხარეს იდგა. გაფრთხილებები არ აღმოჩნდა მისთვის საკმარისი, მაშინ როდესაც ეს სურვილები წარმართავდა; გამუდმებული ბრძოლა საკუთარ თავთან და მუდმივი კონტროლი კი რთული იყო. დ. რაიტი წერს, რომ „ბეოვულფი,

თუმცა გმირია და ზეადამიანი, მაინც ადამიანია“ (Wright 1957: 13). ეს ადამიანობა კი, როგორც მისთვის, ისე სხვა მრავალთათვის, საკმარისი ტრაგიკულია.

რ. ბუდა თავის სტატიაში წერს, რომ „თუ დავაკვირდებით ტრაგიკულ გმირს, შესაძლებელი იქნება ბეოვულფის საქციელის ახსნა. ეპიკური გმირისგან განსხვავებით, ტრაგიკული გმირი ტრაგიკული თვისების მატარებელია. ამ ტიპის გმირს აქვს პიროვნული ნაკლი, რაც მისი დაცემის, განადგურების უშუალო ხელშემწყობია. ბეოვულფის ტრაგიკულ ნაკლად მისი ჰუბრისი ითვლება. ის ყოველგვარი საჭიროების გარეშე ებრძვის დრაკონს სრულიად მარტო, რის შედეგადაც სასიკვდილო ჭრილობას იღებს. მისი გონება ჰუბრისს ასე რომ არ დაებინდა, ის არ დაიღუპებოდა“. რაიანს მიაჩნია, რომ შეიძლება ზოგიერთმა მკვლევარმა ბეოვულფის ქმედება თავისი ხალხის დაცვით გაამართლოს, რადგან სწორედ ასეთი ქმედება შეჭფერის ეპიკურ გმირს, თუმცა მას მტკიცედ სწამს, რომ ბეოვულფის ქმედებები ტრაგიკული გმირის ქცევას ეხმიანება, რომელიც ჰუბრისის გზით ღუპავს ეპიკურ გმირს. ავტორი ასევე მიუთითებს იმაზე, რომ პროთგარი ჰეროტის სასახლეში აფრთხილებს ბეოვულფს ჰუბრისის საშიშროებაზე, მაგრამ გმირი არ იღებს რჩევას. რჩევის არ მიღებაც ჰუბრისის ნიშანია. უკანასკნელ ბრძოლაში გმირი არ ითვალისწინებს, რომ, ასაკის გამო, აჩრდილიდაა დარჩენილი იმ ლეგენდარული გმირისა, ურჩხულებს რომ ებრძოდა. რომ არა მისი ჰუბრისი, ის მიიღებდა საუკეთესო გადაწყვეტილებას მისი ხალხისთვის, როგორც ეს ერთხელ პროთგარმა ქნა, და არა მისი სიამაყისთვის (Buda R. 2020).

ორივე გმირს ღუპავს ჰუბრისი, მეტის წყურვილი. ამირანისთვის საკუთარი ძლიერება იქცევა გმირის სასჯელად. ძალა, რომელიც სიკეთისათვის ბრძოლისთვის მიანიჭა ნათლიამ, ვერ შეძლო, რომ ბოლომდე სწორად გამოეყენებინა. ამიტომაც ღუპავს საკუთარ თავში მომწყვდეული უსაგნო ძალა. ვერც ბეოვულფი ითვალისწინებს რჩევებს, სიამაყეც და სიხარბეც ერთად დარევს ხელს, ბოლოს კი მასში არსებული ამპარტავნება იმსხვერპლებს. ამირანიც და ბეოვულფიც არიან გმირები, რომლებმაც მინიშნებები სწორად ვერ ამოიკითხეს და ჯიუტად გაუყვნენ არჩეულ გზას. გამორჩეულობამ, განსაკუთრებულმა ფიზიკურმა ძალ-ღონემ, შესაძლებლობებმა, მიღწევებმა და მოპოვებულმა სტატუსმა ჰუბრისისკენ უბიძგა ორივე

გმირს. გამორჩეულობა კი საშიში და ტრაგიკული ფენომენია. გამოფხიზლება არ მოსულა არც ერთ მათგანთან იქამდე, სანამ არ განადგურდნენ.

როგორც ამირანისა და ბეოვულფის ეპოსის სიუჟეტურმა პარალელებმა და ხასიათის მსგავსებებმა გვიჩვენეს, ამ ორივე გმირს ბევრი აქვს საერთო - ისინი ერთნაირად განიცდიან ჰუმბრისს. ქვემოთ შევაჯამებთ მსგავსება-განსხვავებებს და-ჯგუფებულს პარამეტრებში:

ამირანისა და ბეოვულფის საერთო გზის მაჩვენებელი საფეხურები:

1. ობლობა
2. თავგადასავლების ძიება
3. ბოროტ ძალებთან საკუთარი ძალის გამოცდა
4. გმირებისათვის საბედისწერო კოშკში მოხვედრა
5. დევებთან და გველეშაპებთან შეხვედრა
6. გველეშაპის მიერ შთანთქმა
7. გველეშაპის წიაღში მოხვედრა
8. გველეშაპის წიაღიდან თავის დაღწევა და გადარჩენა

ბეოვულფისა და ამირანის საერთო თვისებები და მახასიათებლები:

1. ბობოქარი და მღელვარე ხასიათი და მოუსვენარი ბავშვობა
2. სიკეთის ქმნის სურვილი და სხვების დახმარების მოთხოვნილება
3. უცაბედად, წამიერად მიღებული სახიფათო გადაწყვეტილებები
4. სასახლეებში არსებული გასაჭირი და უსასყიდლო, გულკეთილი დახმარების სურვილი
5. თავგადასავლებისა და ფათერაკების ძიების სურვილი

მინიშნებები ჰუმბრისზე და ჰუმბრისით დაღუპვაზე:

1. ბობოქარი ბავშვობა, როგორც დასასრულზე მინიშნება
2. რჩევის არ მიღება და საკუთარი თავის ნდობა - ჰუმბრისის ნიშანი
3. ბრძოლაში მარტო წასვლის სურვილი
4. მიცემული შესაძლებლობების ვერ დანახვა

5. განცდილი მარცხი - გამაფრთხილებელი ნიშანი ჰუბრისზე
6. თავდაპირველი მიზანი - ბოროტების აღკვეთა და სიკეთის მოტანა, რომელიც ნელ-ნელა პირად ამბიციებად იცვლება
7. თავდაპირველი მიზნის ნელ-ნელა ცვლილება, არჩეული გზიდან ეტაპობრივი გადახვევა
8. თავდაპირველი მიზნის შეცვლა, ზოგადიდან პირადზე გადმორთვა
9. პროცესში დაკარგული მიზანი, რომელიც პირად მიზნად გადაიქცა
10. საბოლოო შედეგი - ჰუბრისი, რომელმაც დაღუპა გმირები

გამოყენებული ლიტერატურა

ბეოვულფი (1989): ბეოვულფი, თბილისი, საბჭოთა საქართველო, 1989

კიკნაძე ზ. (2008): კიკნაძე ზ., ქართული ფოლკლორი, თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2008

კიკნაძე ზ. (2011): კიკნაძე ზ., ქართული ხალხური ეპოსი, ლოგოს პრესი, თბილისი, 2001

კოტეტიშვილი ვ. (1934): კოტეტიშვილი ვ., ხალხური პოეზია, თბილისი, საბჭოთა მწერალი, 1961

მამისიმედიშვილი ხ. (2017): მამისიმედიშვილი ხ., საკრალური ისტორიები, თბილისი, უნივერსალი, 2017

ჩიქოვანი მ. (1947): ჩიქოვანი მ., მიჯაჭვული ამირანი, თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1947

Beowulf (1963): <https://www.scribd.com/document/481462980/beowulf-burton-raffel-pdf>

Britannica: <https://www.britannica.com/topic/hubris>

Buda R. (2020): Ryan Buda, „Beowulf“ Analysis: Hubris Makes Beowulf a Tragic Hero <https://owlcation.com/humanities/Beowulf-Analysis-Hubris-Makes-Beowulf-a-Tragic-Hero>

Raglan L. (1934): Lord Raglan, The hero of tradition, 1934, <https://www.scribd.com/document/391076577/Lord-Raglan-The-Hero-of-Tradition>

Wright D. (1957): David Wright, 1957, <https://lib.ui.ac.id/file?file=digital/20393111-Beowulf,%201957.pdf>

Yourdictionary: <https://examples.yourdictionary.com/hubris-literary-definition-and-classic-examples.html>

The Motif of Hubris in a Comparative Perspective

(According to Anglo-Saxon "Beowulf" and Georgian "Amirani")

Nino Sabadze

Despite its diversity and rich tradition, the epic genre is less represented in the Georgian folklore. In Georgian folklore, there is no evidence of a historical epic, there is no clearly defined historical or pseudo-historical hero. In Georgian folklore Amirani belongs to the genre of tragic epic, where the drama of the rise and fall of a man is told by means of heroic-adventure and mythological motifs. Despite the fact that Amirani is often discussed in relation to the myth of Prometheus, it has much more in common with Greek classical drama than with the myth of Prometheus. "Amirani", like Greek drama, is built on hubris (Z. Kiknadze 2011). The present article discusses the motif of hubris in a comparative perspective according to the Anglo-Saxon "Beowulf" and the Georgian "Amirani".

Every character in epics has his own fate which, however, can be similar to another hero's fate. He may gain reputation, win or lose, and at last he may fall and die because of hubris. Hubris is the condition which tests the hero and pushes him towards such situations where his heroism is challenged; if he passes successfully through all obstacles, he is a real hero, but if not, he falls and dies. Hubris is indeed some kind of challenge for the hero, and not all heroes can cope with it. It is like a test case on which it depends on how well a hero can face all challenges.

The heroic adventures of Beowulf and Amiran belong to different cultures, but both of them were finally formed in the Christian epoch and have many motifs and elements in common. The path of both heroes begins with doing a good deed. They help people and free them from a hard life by protecting them from demonic creatures. However, at some point their strength becomes fatal for them. Step by step, Amiran's strength loses its meaning. In the beginning, there was no living soul that could defeat him until his tempestuous nature woke up and his desire to fight his own godfather chained him forever to a rock.

Beowulf's goal is to help others. It seems that his only purpose on earth is to live for the sake of others, but when he starts boasting to Unferth about his heroic actions, his fall begins: even though Beowulf can look back on a lot of victories, this will surely bring him to an inevitable defeat. Both heroes have the opportunity to change themselves, but none of them takes this chance. They cannot avoid arrogance, pride and haughtiness. Life gives them hints and lessons that should be a reason of their awakening, but pride has such an impact on these characters that none of them turns out of his way.

The godfather provides Amiran with three opportunities to contemplate and come to his senses: in the castle, Hrothgar exhorts Beowulf to avoid a path that is full of glory and wealth because it might end up fatally.

Amiran and Beowulf have the opportunity to make a different choice, but one of them wants infinite power and the other is passionate about secret treasures. Both characters ultimately sacrifice themselves to these pursuits in the end. Their ways are the same because hubris always leads to an end.

Chart:

Common steps in Amiran's and Beowulf's paths:

1. Orphanage
2. Seeking adventures
3. Testing one's strength against evil forces
4. Coming the heroes into the tower
5. Meeting with ogres and dragons
6. Swallowed by a dragon
7. Getting into the dragon's lair
8. Escape from the dragon's lair and survival

Common features and characteristics of Beowulf and Amiran:

1. Restless character and restless childhood
2. Kindness and desire to help others
3. Decisions made unexpectedly without contemplation
4. Distress in the palaces and desire to free people
5. Desire to seek adventures and pursue them

Indications of hybris and death due to hybris:

1. A restless childhood as a clue to the end
2. Not taking advice and relying solely on their own judgement - a sign of hybris
3. Willingness to go into battle alone
4. Not seeing the given opportunities
5. Failure as a warning sign
6. The first goal (preventing evil and bringing good) gradually turns into personal ambition
7. Gradual change of the original goal, step-by-step deviation from the chosen path
8. Change of original goal from general to personal
9. The first goal is lost in the process, turned into a personal goal
10. The final result: hybris kills the heroes